

El monestir de Sant Llorenç abans del romànic

Per ALBERT BASTARDES

Quan Sant Llorenç prop Bagà, ara fa un mil·leni, celebrava l'acte de la seva consagració, l'assentament del monestir ja era consolidat des de cent anys abans. Amb el naixement del romànic, però, assolí la seva grandesa.

Els actuals edificis de l'antic monestir de Sant Llorenç prop Bagà contenen gran part dels elements arquitectònics que al llarg de la història s'han anat produint. Són senyals inequívocs de la importància de la fundació que ara fa un mil·leni celebrava la consagració de la seva església. Amb tot, l'assentament era ja consolidat cent anys abans, és a dir, naixia el monestir en aquells moments de formació de les bases culturals i estructurals que poc després donarien la cultura romànica.

Amb el romànic, Sant Llorenç prop Bagà, assoliria la seva grandesa. Del romànic són la major part de les edificacions actuals antigues. No és d'estranyar que hom parli del monestir romànic i que poca cosa es digui del que succeïa a les darreries del segle X^e o, fins i tot, abans.

L'estudi sistemàtic del monument ens ha portat a establir algunes consideracions d'interès per al coneixement del propi monument i de l'arquitectura anterior a la pròpiament romànica, i que sovint no sabem dir-ne altra cosa que pre-romànica, agrupant en un sol terme despersonalitzador un conjunt de tendències, influències i pervivències diverses dignes de major atenció.

El monument pot, encara, proporcionar-nos sorpreses importants que ens acabin d'explicar alguns dels aspectes encara poc estudiats o simplement insinuats.

El sisme del S. XV

Tenim el convenciment que el conjunt d'edificis del monestir de Sant Llorenç prop Bagà havia rebut les conseqüències d'un dels sismes que al segle XV es produïren a Catalunya, especialment a la Catalunya vella. L'anàlisi de l'estat edificatori, les deformacions i les consolidacions antigues ens ho feien suposar. Però recentment han aparegut

Una de les portes laterals de l'església de cara a migdia

Foto Viladés

documents que ens ho confirmen i que ens donen una referència interessant del conjunt edificat. Són actes de visites dels abats visitadors de la Congregació Claustral Tarraconense efectuades entre els anys 1441 i 1537.

La primera dada interessant que contenen aquets documents és la confirmació feta el 1441 del terratrèmol que va destruir gran part dels edificis del monestir. Havíem suposat el terratrèmol el dia 2 de febrer de 1428. En aquells temps les coses no anaven amb les presses d'ara i, tot i que podia haver existit alguna visita anterior, de la qual no tenim ara documentació, no resulta estrany creure que haguessin passat alguns anys fins que els visitadors no haguessin arribat a aquest racó de món que, a més, ja no tenia la importància que havia tingut en l'alta edat mitjana.

El 1447 la visita és més explícita perquè fa referència a quines parts cal consolidar i quines no. Diu que s'abandoni

la nau de tramuntana de l'església i que, en canvi, es consolidi la del migdia. Coincideix el document amb el que el propi monument ens presenta. Diu també el text que convindria refer tot el claustre. Per primera vegada tenim documentada l'existència del claustre. Un monestir de la categoria de Sant Llorenç havia de tenir un claustre. Algú ens n'havia parlat, però sense assegurar-ho mai. Ara sabem que hi era, el que no sabem és on era. Potser durant les obres de restauració que s'hi faran aparegui algun senyal que ens ho indiqui.

El 1450, llegim que ha desaparegut el dormitori dels monjos i que el refectori també va rebre les conseqüències de l'ensulsiada. Podem deduir fàcilment que el primer no va ser refet i que el segon es va reparar i que és la magnífica sala de sota la casa de colònies, amb els paraments del segle XI i els arcs de diafragma i les voltes afegides en ple segle XV.

Encara el 1490, llegim la constatació que fa l'abat visitador de la destrucció del claustre, del dormitori, de la casa de l'abat i de molts edificis del monestir.

El 1527 ja s'hi havien fet algunes obres, però només hi residien dos monjos i no tenien prou recursos per a reedificar tot el que calia. Es torna a insistir que cal refer el claustre i que s'havia de consolidar la capçalera de l'església i moltes altres coses que ben segur no es consolidaren mai. Posem atenció, però, en aquesta referència, a la capçalera de l'església, que és una de les coses que més ha preocupat a tots els que s'han interessat per ella.

Finalment, el 1537, i ja havien passat més de cent anys del terratrèmol, s'insisteix en la necessitat de reparar la teulada de l'església i la casa de l'abat.

Aquest documents tenen una notòria importància perquè ens expliquen bastant bé tot el que hi havia construït i les parts més afectades: la casa de l'abat, el claustre, la capçalera i la nau de tramuntana de l'església, els dormitoris, ...; confirmen algunes de les hipòtesis formulades en l'estudi històric-arquitectònic i estimulen la formulació d'altres.

D'entre aquestes hipòtesis formulades destaquem la que fa referència a allò que tothom havia considerat sempre: que l'església era incompleta, que li faltava la capçalera. Hom s'explicava la part que faltava, composada simplement per un absis o, a més estirar, per una crugia més i els absis. L'estudi ens

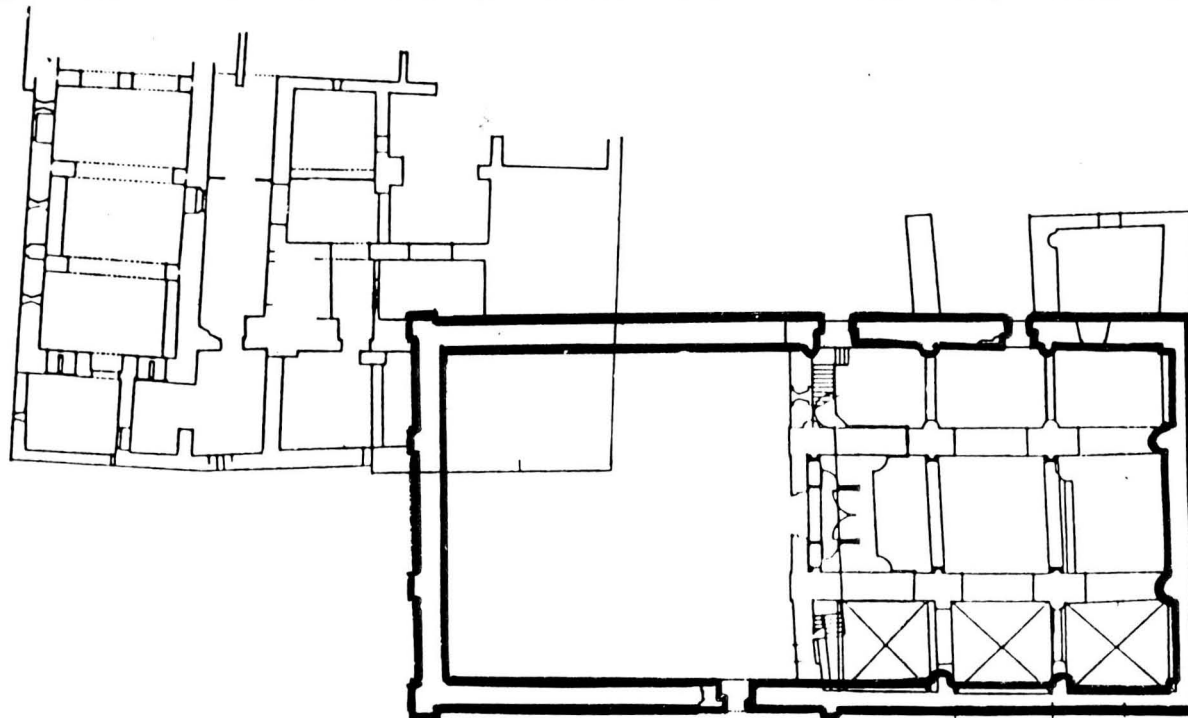

Restes del terratrèmol del segle XV

Foto Viladés

ha portat a la descoberta d'una capçalera plana, i a una distància de l'actual accés a l'església tan gran com l'actual llargària de les naus. Hi havia, doncs, una església el doble de llarg que l'actual i capçada sense absis aparents. La lògica segueix fent el seu fet. Els àbsis són estructures molt resistents als sísmes. No resulta lògic que fossin precisament ells els que haguessin caigut. La capçalera va caure, entre altres raons, perquè no era composada per absis, sinó per una paret plana, els vestigis de la qual podem ara contemplar.

Aquesta paret suara descoberta presenta una factura datable a finals del segle X, és a dir, del 983 (per a fer-la coincidir amb la data de la consagració de l'església d'ara fa un mil·lenni). El nivell on apareix aquesta resta arqueològica coincideix amb el de les sales conservades del vell monestir i amb el soterrani de l'església actual, anomenat cripta. Les terres afegides al damunt han de contenir encara les restes dels edificis que van caure, tots els enderrocs que no es feren servir en la consolidació i que van quedar sepultats per sempre

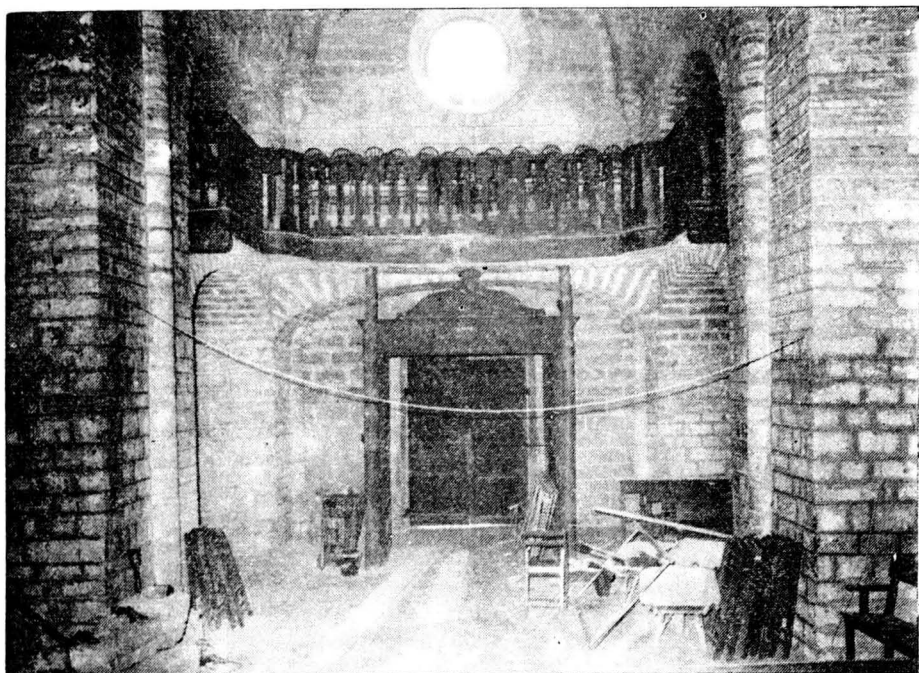

Planta de l'església, el convent i les restes descobertes, en la relació que presenten, actualment. La coincidència de gruixos dels murs conservats i descoberts, i llur perfecte situació relativa, defineixen la gran basilica de Sant Llorenç. L'estructura i disposició interiors queden per precisar. Les restes soterrades, almenys, des del S. XV ens ho aclariran.

Perfil del recinte de la gran basilica, dibuixat sobre el planol de l'estat actual dels edificis.

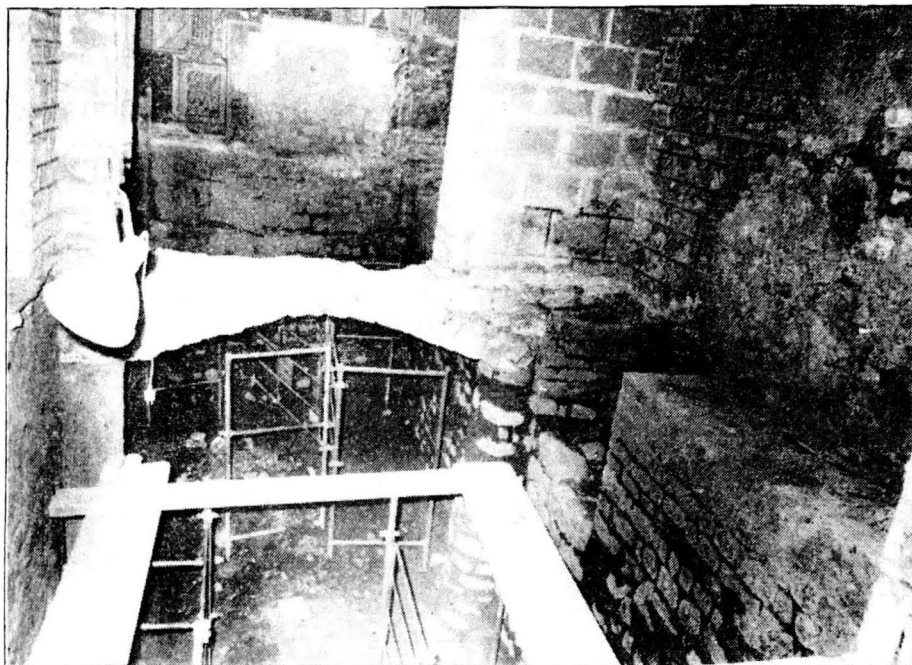
Descomptant les naus actuals de l'església obtindrem l'àrea de l'edifici consagrat el 983.

Les velles construccions mantenen una continuïtat edificatòria que el terratrèmol del segle XV va trencar.

Interior de l'església en fase de reconstrucció

Foto Viladés

Vista de les obres actuals a la nau lateral nord.

Foto Viladés

més. En restituir els nivells originals apareixeran les velles pedres i potser podrem saber coses noves, com per exemple on havia d'anar la famosa finestra pre-romànica incorporada a la façana actual, i si n'hi havia alguna altra de pariona com ens ho fa creure un fragment trobat a dins del monestir, amb els mateixos relleus arabitants dels brançals existents.

Es molt possible que poguem acabar determinant amb precisió les mides i la disposició de l'església coneguda per l'acta de consagració.

Hem formulat la hipòtesi d'una església més curta que l'església romànica, probablement, com a resultat d'afegir les naus actuals al primer cos. Es tractaria d'un edifici de planta pràcticament

quadrada. El fet de no posseir absis sobresortints ens fa creure que deu tractar-se d'un edifici de composició central, sense eix dominant a no ser l'eix vertical, en una organització espacial d'inspiració carolíngia.

Correm el risc d'equivocar-nos i és molt aventurat fer pública aquesta hipòtesi, sobretot, perquè d'aquí a molt poc s'haurà excavat el recinte i apareixeran més dades d'aquesta mil·lenària construcció precursora de la gran basilica.

Esperem il·lusionats que les velles pedres ens indiquin quins criteris constructius es feren servir al monestir de Sant Llorenç a la fi del segle X^e i ens acabin dibuixant el panorama arquitectònic d'una època massa oblidada.

Anant més enrera encara, a l'origen de l'assentament monacal, veiem com una altra constatació que es desprèn de l'estudi del monument és la determinació dels eremitoris del cingle. Hem pogut entrar en dos d'ells, però se'n poden precisar alguns més, l'accés als quals és encara una incògnita. Hi ha senyals de treball en la roca: escaletes, finestres, algun muret, etc. Tot fa pensar en un ús d'habitació, que bé podria ser un assentament eremític precursor del monestir. No ens sembla desafortunat donar importància al fet de l'existència dels eremitoris i reclamar un estudi arqueològic especial que posi de manifest el seu valor.

La importància del monestir de Sant Llorenç prop Bagà era reconeguda per tots els comentaristes, tot i que no podien dir massa el perquè. Ara, per causa de l'estudi històrico-arquitectònic encarregat pel Servei de Monuments de la Diputació de Barcelona, hi ha hagut ocasió de remoure arxius, de fer un aixecament minuciós, d'establir unes hipòtesis del seu estat edificatori original i successiu i, fins i tot de confirmar-ne algunes.

Podem, en conseqüència, celebrar el mil·lenari de la consagració de la primera gran església sabent a quina església ens referim i posar la primera pedra per a edificar-hi el coneixement precis d'un dels establiments fonamentals d'una època poc estudiada i mal coneguda i de les inquietuds d'uns homes creadors d'unes noves maneres de fer que desembocarien en la consolidació d'un país i de tota una època: Catalunya i la cultura romànica.

Albert Bastardes, arquitecte; director de les obres de restauració de Sant Llorenç prop Bagà.

L'EROL

REVISTA CULTURAL DEL BERGUEDA

1.er ANIVERSARI

SUBSCRIVIU-VOS-HI!